

Samenwerken met ouders vereist meer dan empathie en goede bedoelingen

Ouders zijn geen black box

Voor sociale professionals kan het werken met ouders van cliënten lastig zijn. Soms kom je lijnrecht tegenover hen te staan. Een oplossing vereist dan meer dan empathie en goede bedoelingen. José Koster en Edith Raap lichten in een tweespraak het theoretisch kader over ouderschap van Alice van der Pas toe. Dat biedt veel inzicht en praktische handreikingen bij het werken met ouders. *José Koster en Edith Raap*

José: 'Ik ben eigenlijk bij toeval in aanraking gekomen met de ouderschapstheorie van Alice van der Pas. Er ging een wereld voor me open. Als ouder herkende ik me volledig in wat Van der Pas over ouders schrijft. In mijn werk toen, als projectleider in de taal- en opvoedingsondersteuning bood het veel houvast. Toen door bezuinigingen mijn baan ophield besloot ik mijn eigen opleiding te organiseren om trainer, docent en coach in de ouderschapstheorie te worden. En jij?'

Edith: 'Ik heb lang in de opvoedondersteuning gewerkt en kreeg meer en meer het gevoel dat er iets ontbrak; de adviezen waren goed, maar soms deed de ouder er niets mee. Hoe kwam dat? Ik wilde de ouder beter begrijpen. In theorieën die ik tijdens mijn opleiding kreeg aangereikt werden ouders beschouwd als een soort *black box*: het leek niet veel uit te maken wie de ouders zelf waren, wat zij wilden en konden en wat bij hen paste. Met een goed advies zou het vanzelf

Het in verbinding komen en blijven met

ouders is niet eenvoudig. Zeker wanneer

ouders zich zo gedragen dat de veilig-

heid van het kind in het geding is. Dat

roept nu eenmaal weerstand op.

foto: Bigstockphoto

Beroepskrachten in het onderwijs, de jeugdhulpverlening en het maatschappelijk werk weten meestal heel veel over de ontwikkelingspsychologie van kinderen. Maar aandacht voor ouderschap is er nauwelijks, terwijl dit eigenlijk de basis is om steun te kunnen geven aan ouders.

goed komen. Daar moest toch meer over te zeggen zijn? Ik miste kennis over de ontwikkeling van ouders.' J: 'Nee, oh neutraal is die ouder natuurlijk niet en dat weet je als beroepskracht ook wel. Dat ervaar je aan den lijve! Ouders kunnen boos, afstandelijk, onredelijk of afwijzend zijn. Soms lijkt het of de ouder helemaal niet betrokken is bij zijn kind. Op zulke momenten is het voor beroepskrachten heel ingewikkeld om tot een goede samenwerking te komen. Door onbegrip ontstaat alleen maar meer afstand en spanning. En dat is echt een probleem. Van beroepskrachten die met ouders werken, zeker in het gedwongen kader, wordt verwacht dat zij 'vooruitgang boeken'. De druk die beroepskrachten bij het werken met ouders ervaren, moet je niet onderschatten. Zeker met de huidige ontwikkelingen op het gebied van de transitie in de jeugdzorg en het passend onderwijs wordt steeds meer van beroepskrachten verwacht. Wist je bijvoorbeeld dat veel leerkrachten de contacten met ouders

zwaarder vinden dan het werken met de soms heel ingewikkelde kinderen?'

E: 'Beroepskrachten in het onderwijs, de jeugdhulpverlening en het maatschappelijk werk weten meestal heel veel over de ontwikkelingspsychologie van kinderen. Maar aandacht voor ouderschap is er nauwelijks, terwijl dit eigenlijk de basis is om steun te kunnen geven aan ouders. Er wordt vaak wel aandacht gegeven aan communicatie- en gespreksvaardigheden maar dat is niet genoeg. Pas wanneer je de essentie van ouderschap begrijpt, kun je aansluiten bij ouders. En dan kun je veel beter samenwerken!'

J: 'Ik vind eigenlijk dat beroepskrachten zonder deze kennis behoorlijk in de kou staan. Onbedoeld, dat wel. We weten allemaal dat een veranderproces spannend is. Een verandering moet van binnenuit komen. Je moet gedrag dat niet werkt onder ogen zien en vervolgens nieuw gedrag ontwikkelen. Veiligheid is daarvoor een voorwaarde. Als je je niet veilig voelt, sluit je je af en ►

Edith Raap (links) en José Koster.

► val je *juist* terug op bekend (ongewenst) gedrag. Als begeleider van een veranderproces is het bieden van veiligheid dus noodzakelijk. Veiligheid kun je alleen maar bieden wanneer je met een ouder in verbinding bent.’
 E: ‘En het in verbinding komen en blijven met ouders is niet eenvoudig. Zeker wanneer ouders zich zo gedragen dat de veiligheid van het kind in het geding is. Dat roept nu eenmaal weerstand op. En als je dan ook nog de druk van de organisatie en de maatschappij voelt, die verwachten dat jij het probleem op gaat lossen, dan heb je echt iets nodig om op terug te kunnen vallen.’
 J: ‘Dat geldt voor alle beroepskrachten die met ouders te maken hebben. Ook voor de verloskundige, de kraamhulp, de peuterleidster en de kindfysiotherapeut.’
 E: ‘Stel, je werkt met een moeder in de schuldsanering; laten we haar Esther noemen. Esther heeft 75 euro per week te besteden voor alle huishoudboodschappen. Ze komt er niet mee rond, er is nooit geld voor voldoende en gezonde voeding. De hulpverleenster heeft grote twijfels over het uitgavenpatroon. Ze heeft al meerdere keren met de ouder gesproken en geholpen met het op een rijtje zetten van uitgaven en inkomsten. Maar Esther lijkt zich er niets van aan te trekken: ze blijft Pampers bij Albert Heijn kopen en steekt haar peuter in Mini Uggs en vestjes van Adidas. De suggestie te kiezen voor huismerkluiers of tweedehands kleding slaat ze stevast in de wind. Wat moet je dan? Je voelt je verantwoordelijk om iets aan de situatie te doen maar het lukt je niet tot de ouder door te dringen. Je voelt je machteloos. Het onverantwoordelijke

gedrag van de ouder roept weerstand op en die weerstand zorgt voor alleen maar nog meer verwijdering. Wat kun je doen om dichterbij die ouder te komen? Hoe zorg je dat je de ouder niet verliest? Hoe help je jezelf, en daardoor ook de ouder, verder?’

De ‘ouderbegeleidende positie’

J: ‘Alice van der Pas beschrijft in haar tiendelige *Handboek Methodische Ouderbegeleiding* de psychologie van ouderschap en geeft daarnaast een methodiek voor het werken met ouders. Zij maakt allereerst een

Wist je bijvoorbeeld dat veel

leerkrachten de contacten met ouders

zwaarden vinden dan het werken met

de soms heel ingewikkelde kinderen?

onderscheid tussen *ouderschap en opvoederschap*.’

E: ‘Ouderschap is tijdloos en onvoorwaardelijk, het speelt zich af op identiteitsniveau. Opvoederschap is tijdelijk en kun je ook uitbesteden. Dat is een rol en gaat over gedrag. Onze gesprekken met ouders gaan meestal over de opvoedtaken van de ouder. Het gesprek over het ouderschap, de beleving van de ouder *zelf*, is heel belangrijk.’

J: ‘Iedereen heeft een verhaal, een reden dat hij doet zoals hij doet. Elk gedrag was ooit de beste keus in een bepaalde situatie. Hierover in gesprek gaan, helpt enorm. Een ouder die zich gezien en gehoord voelt heeft automatisch ook meer ruimte om een ander te zien en horen: jou als begeleider, het kind.

Van der Pas ziet de ‘ouderbegeleidende positie’ als hulpmiddel om in het gesprek steeds de verbinding met de ouder te (her)vinden en om je methodisch en ethisch op het rechte pad te houden. ‘De ouderbegeleidende positie’ is als een denkbeeldige ‘kruk met drie poten’ waar je tijdens een gesprek met ouders op zit. Steeds wanneer je voelt dat je de verbinding met de ouder verliest, zit je niet meer op deze kruk en moet je je afvragen welk van de drie poten weg is gevallen en proberen die poot te “repareren”.’

E: ‘Elke poot staat voor één van de drie door haar geformuleerde basisprincipes van ouderschap:

1. Elke ouder heeft een Besef van Verantwoordelijk-zijn.
2. Ouderschap maakt kwetsbaar.
3. De ouder is eindverantwoordelijk dus opdrachtgever.’

‘Besef van Verantwoordelijk-zijn’

J: ‘Het eerste basisprincipe is de aanname dat elke ouder een ‘Besef van Verantwoordelijk-zijn’ heeft. Dat gaat heel nadrukkelijk niet over verantwoordelijk gedrag. Alice van der Pas bedoelt daarmee dat elke ouder de *intentie*, het diepe verlangen heeft om het beste te willen voor het kind.’ Ook deze ouder is iemand die het beste wil voor zijn kind, die het goed meent, ook al vertoont hij vreemd gedrag.’ Wanneer je je niet meer met gedrag van de ouder kunt identificeren, kun je wel steeds blijven aansluiten bij de intentie. Bij ouders met ernstige psychiatrische problematiek of een drugsverslaving is dat natuurlijk moeilijk en ingewikkeld.’

‘Ouderschap maakt kwetsbaar’

E: ‘Alice van der Pas stelt dat het ‘Besef van Verantwoordelijk-zijn’ automatisch kwetsbaar maakt. Elke ouder weet dat er maar weinig voor nodig is om het gevoel te krijgen dat je als ouder tekortschiet. Je doet het nooit goed genoeg. Je zou willen dat je er veel meer voor je kind zou kunnen zijn dan haalbaar is. Gevoelens van schuld en schaamte liggen constant op de loer. Reken maar dat ouders die ‘falen’ dat heus ook

De ‘ouderbegeleidende positie’ heeft

niet tot doel onacceptabel gedrag

van ouders te vergoelijken. Het is een

hulpmiddel om in contact te blijven.

wel ‘weten’. Maar soms zijn de gevoelens van schuld en schaamte zo groot dat je er alles aan doet om ze te bedekken. Je wil het liefst gezien worden als een goede ouder.’

J: ‘Neem moeder Esther uit ons voorbeeld. Misschien wil zij met het kopen van Pampers en dure merk-kleding wel aan de buitenwereld en aan zichzelf laten zien dat zij heus een goede moeder is omdat zij haar kind het beste gunt. Wanneer we haar veroordelen en haar afwijzen om de keuzes die ze maakt raken we haar al snel kwijt, ook al is het waar dat de keuzes die ze maakt niet de verstandigste zijn. We zouden als eerste stap moeten aansluiten bij haar *ouderschap*. Onder welke omstandigheden is zij eigenlijk ouder? Wat werkt tegen en wat werkt mee? Wat voor een soort ouder zou zij graag willen zijn? Waarin ervaart zij zichzelf als een ‘goede’ ouder? Wat is voor haar belangrijk? Wat was haar voorbeeld? Wat wenst zij haar kind toe? Ervaart ze steun uit de omgeving of voelt ze zich vooral beoordeeld? Heeft ze hulp of staat ze er alleen voor? Wanneer zij voelt dat we haar zien als een ouder die het goed meent, komen we met haar in verbinding. Van daaruit kunnen we haar vervolgens vragen of ze het goed vindt om samen te kijken naar wat ze nu doet om haar wensen waar te maken en of er ook andere keuzes mogelijk zijn.’

‘De ouder is eindverantwoordelijk dus opdrachtgever’

E: ‘Ja, je vraagt dan eerst toestemming om met haar dat pad te bewandelen en daarmee kom je meteen op het derde basisprincipe, de derde poot van de kruk: de ouder is eindverantwoordelijk en opdrachtgever. Het is belangrijk ons af te vragen wie de cliënt is in een hulpverleningstraject. Wij zien het kind meestal als cliënt, maar in feite komt *de ouder* bij jou met een vraag. ‘Help mij uit te vogelen wat er is met mijn kind’ of ‘help mij mijn kind beter op te voeden’. Je moet ervoor zorgen dat de ouder de regie over het proces heeft en houdt; bijvoorbeeld door steeds toe- ➤

► stemming te vragen en door geen uitspraken over het kind te doen maar dat aan de ouder te laten. Voor ouders die soms het gevoel hebben totaal geen grip meer op de situatie te hebben, is dat heel bekrachtigend.'

J: 'Ook belangrijk om te weten is, dat je je op kwetsbaar terrein begeeft wanneer je vragen gaat stellen over het *opvoedgedrag* van de ouder want feitelijk vraag je naar het falen van de ouder. Alleen wanneer een ouder het gevoel heeft dat hij wordt gezien als iemand die deugt, zal hij zich echt openstellen om zijn 'falen' onder de loep te nemen. 'Zal ik eens met je mee kijken?' Waarschijnlijk zegt geen enkele ouder dan nee. Het verschil zit hem in de bejegening.'

E: 'De 'ouderbegeleidende positie' is niet iets dat, als je het eenmaal onder de knie hebt, je niet meer verleert, zoals fietsen. Zelfs een ouderbegeleider met dertig jaar ervaring moet zich er steeds van bewust blijven. Soms vertoont een ouder zulk stuitend gedrag dat je jezelf tijdens een gesprek wel tien keer bij de haren moet grijpen en terug 'op de kruk' moet zetten, vanuit de overtuiging dat je alleen vanuit verbinding kunt werken aan gedragsverandering.'

J: 'Dit alles vraagt natuurlijk veel meer uitleg en is maar een onderdeel van de veel meer omvattende ouderschapstheorie. Het echt onder de knie krijgen van de ouderbegeleidende positie vraagt scholing en oefening. Ook omdat het innemen van het perspectief van de ouder spannend kan zijn. Beroepskrachten hebben vaak de angst dat als je dat doet, je het (bedreigde) kind loslaat of dat je veel meer tijd nodig hebt. Helaas is dat een groot misverstand, maar wel begrijpelijk. Daarom is dit niet iets wat je zo één-twee-drie kunt. Je moet het echt trainen en je hebt ondersteuning van je team nodig, bijvoorbeeld in de vorm van intervisie.'

Alleen wanneer een ouder het gevoel

heeft dat hij wordt gezien als iemand

die deugt zal hij zich echt openstellen

om zijn 'falen' onder de loep te nemen.

E: 'De 'ouderbegeleidende positie' heeft niet tot doel onacceptabel gedrag van ouders te vergoelijken. Het is echt een hulpmiddel voor de beroepskracht om steeds in contact te blijven. Om naast de ouder te kunnen blijven staan en vanuit de verbinding juist de moeilijke thema's te bespreken. Het staat ingrijpen niet in de weg.'

J: 'Integendeel: wanneer een ouder voelt dat hij wordt gezien als iemand met de beste bedoelingen en te allen tijde als ouder van zijn kind, zal een ouder meer openstaan voor suggesties en steun of zelfs om delen van de opvoeding uit handen te geven.' ❖

BASISMODULE OUDERSCHAP LOGAVAK

José Koster en Edith Raap geven deze eendaagse cursus op 6 oktober en 18 november en op nog nader te plannen data.

CURSUS DILEMMA'S IN HET WERKEN MET OUDERS

Edith Raap geeft deze tweedaagse cursus in het najaar (17 november en 15 december).

Cursussen op het gebied van opvoedingsondersteuning en onderwijs worden incompany aangeboden.

Meer info: www.logavak.nl/ouderschap

OPLEIDINGEN HOGESCHOOL UTRECHT

Twee keer per jaar start de Hogeschool Utrecht opleidingen Oudergericht Pedagogisch Adviseren en Praktisch Pedagogische Gezinsbegeleiding (PPG). Daarnaast is er divers incompany aanbod. Meer info: www.ouderbegeleiding.hu.nl

OVER DE AUTEURS

Edith Raap werkt bij de Hogeschool Utrecht als docent ouderbegeleiding en geeft daarnaast trainingen voor o.a. Logavak. Daarnaast houdt zij zich bezig met het begeleiden van moreel beraad bij professionals in de jeugdzorg. Edith is redactielid van het tijdschrift Ouderschapskennis.

www.ouderbegeleiding.hu.nl, raap.edith@gmail.com

José Koster doceert, traint en coacht (teams) beroepskrachten en studenten in onderwijs, welzijn en zorg in de (onderlinge) communicatie en de omgang met ouders. Dit doet zij voor o.a. Logavak en diverse hogescholen. www.josekoster.nl Voor het tijdschrift 'Ouderschapskennis' schrijft zij de vaste rubriek 'Ouders in beeld' waarin zij documentaires, films of afleveringen van programma's recenseert door de bril van de ouderschapstheorie. Daarnaast coördineert zij het programma Home-Start in Amsterdam Nieuw-West en werkt zij met ouders. contact@josekoster.nl